

Черніговець Т. І.

ФУНКЦІОНУВАННЯ ДИТЯЧОГО ФОЛЬКЛОРНО-ІГРОВОГО ДОЗВІЛЛЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Наукова стаття присвячена актуальній проблемі – функціонуванню дитячого фольклорно-ігрового дозвілля в контексті сучасних глобалізаційних процесів в Україні. В ній аналізується стан наукових досліджень теми, розривається сутність дитячого фольклорно-ігрового дозвілля та дитячого фольклору, їх рекреаційна характеристика, специфіка глобалізаційних процесів та їх вплив на розвиток культури і дозвілля, методичні аспекти (проектування, режисура, рівні організації, форми дозвілєвої діяльності молодших школярів) та педагогічні умови функціонування фольклорно-ігрового дозвілля в сучасних умовах в Україні.

Ключові слова: дитяче фольклорно-ігрове дозвілля, дитячий фольклор, функціонування, глобалізаційні процеси.

Научная статья посвящена актуальной проблеме – функционированию детского фольклорно-игрового досуга в контексте современных глобализационных процессов в Украине. В ней анализируется состояние научных исследований темы, разрывается сущность детского фольклорно-игрового досуга и детского фольклора, их рекреационная характеристика, специфика глобализационных процессов и их влияние на развитие культуры и досуга, методические аспекты (проектирование, режиссура, уровни организации, формы досуговой деятельности младших школьников) и педагогические условия функционирования фольклорно-игрового досуга в современных условиях в Украине.

Ключевые слова: детский фольклорно-игровой досуг, детский фольклор, функционирование, глобализационные процессы.

In the article deals with the problem of functioning of the children's folklore – play activities under the influence of the globalization processes. The essence of the forms “the children's folklore – play activities», “children's folklore», “globalization processes» is found, as well as the peculiarities of the development of the younger school-children on the basis of the children's folklore under the modern conditions in Ukraine cull studied.

Keywords: children playing folk entertainment, children's folklore, performance, processes of globalization.

Актуальність нашого дослідження обумовлена проблематикою функціонування дитячого фольклорно-ігрового дозвілля під впливом сучасних глобалізаційних процесів. Її вирішення матиме важливе значення не лише для оптимізації дозвіллевої діяльності молодших школярів, але й для соціально-культурної сфери та гуманітарної безпеки держави.

Метою статті є розкриття теоретичних та прикладних аспектів функціонування дитячого фольклорно-ігрового дозвілля в Україні у контексті сучасних глобалізаційних процесів.

Завдання статті: проаналізувати сутність дитячого фольклорно-ігрового дозвілля, дитячого фольклору, глобалізаційних процесів та охарактеризувати наслідки їх впливів на сферу дозвілля, висвітлити рекреаційний потенціал фольклорно-ігрового дозвілля та розкрити педагогічні умови його функціонування в сучасній соціально-культурній практиці в Україні.

Дитяче фольклорно-ігрове дозвілля (у нашому дослідженні молодших школярів) ми трактуємо як вид дозвіллевої діяльності, зміст якої ґрунтується на жанрах дитячого фольклору і функціонує в межах дитячих дозвіллевих традицій (вони побутують в регіонах із більшою збереженістю традиційної культури).

Дитяче фольклорно-ігрове дозвілля є цілісною педагогічною системою, яка: найбільш повно відповідає природним дитячим запитам, надаючи перевагу добровільному вибору видів діяльності та особистісно-індивідуальному самовираженню, розширює простір інтелектуального, духовного, творчого і фізичного розвитку особистості, забезпечує потреби у спілкуванні, розвагах, свободі та незалежності, здійснює процес соціалізації [12, С. 3]. Доведено, що залучення дитини з раннього віку до традиційної культури є основою формування духовних, моральних та естетичних ідеалів, "етнічної свідомості" та "національного характеру" (С. Айвазян) [1].

Порушена проблема є багатоаспектною. Її торкались філософи, культурологи, соціологи, психологи, педагоги, етнографи та фольклористи (І. Бестужев-Лада, Є. Бреєва, С. Грица, В. Гусев, О. Зерницька, В. Кірсанов, Л. Лазарева, М. Мід, М. Осоріна, В. Розін). Питання використання фольклору у дитячому дозвіллі порушували С. Айвазян, М. Мухлін, Л. Шемет, М. Семенова.

Провідним чинником фольклорно-ігрового дозвілля молодших школярів є дитячий фольклор. Це сукупність творів, що побутували у репертуарі дітей віком до 10 років (М. Осоріна) і заповнювали їх дозвілля у будні і свята, складали зміст корелятивних (праця – відпо-

чинок) і комунікативних форм діяльності, розваг, святково-обрядових дійств. Вони класифікуються (за технікою виконання) на: ігровий, словесний, музичний, танцювальний, драматичний, обрядовий (ігри, лічилки, вірші, загадки, скоромовки, небилиці, казки, страшилки, перекази, пародії, пісні (побутові, обрядові), танці, музикування, заклічки, дражнилки, мирилки, звуконаслідування, сюжетні забави).

Ці твори характеризуються багатьма рекреаційними рисами: грайливістю, розважальністю, пізнавальністю, комунікативністю, естетичністю, емоційністю, їм властива морально-етична основа і позитивна енергетика [9]. Вони засвоювались дітьми в процесі спільної діяльності в різновікових групах, забезпечуючи змістовний відпочинок і безперервність фольклорно-ігрової традиції. Цим самим підтверджується думка Л.Івлевої, що «в традиційній культурі суттєве місце належить ігровій мові – специфічному способу моделювання світу, імітації дійсності...» [6, С.4].

Дитячі традиції М.Осоріна характеризує як сукупність різноманітних форм активності дитячої групи, що мають тенденцію до повторення з покоління в покоління і тісно пов'язані зі статеві-віковими особливостями психічного розвитку, та характером соціалізації дітей в рамках даної культури [10].

Однак, в останні десятиріччя спостерігається трансформація дозвілєвої діяльності молодших школярів (на рівні її самоорганізації), в якій зменшується використання фольклорно-ігрового матеріалу та активізується (особливо у міському середовищі) споживання дітьми «дарунків глобалізації» – телевізійних, відео... та комп'ютерних програм, технічних ігрових комплексів (автоматів) тощо.

Позиції науковців з цього питання є неоднозначними. Одні стверджують, що це є позитивним фактором інтеграції дітей у сучасний цивілізаційний простір. Інші відзначають, що розширення впливу на дітей глобалізаційних технологій, відлучає їх від національної культурної спадщини і веде до втрати етнокультурної самоідентифікації.

Ю.Пахомов характеризує глобалізацію як найбільш яскравий прояв прогресу, що несе економічні, соціальні та культурні новації [11]. К. Швердін підкреслює, що глобалізаційні процеси несуть кризу традиційних духовних та етичних устроїв, негативно впливають на формування потреб, мотивів, ціннісних орієнтирів особистості [13, С. 6].

У.Бек розглядає глобалізацію як діалектичний процес, що створює транснаціональні соціальні зв'язки і простори, змінює локальні культури [2]. М. Ватерс відзначає, що глобалізаційні процеси – це плід сучасної технічної цивілізації, і їх загроза полягає в тому, що вони

є наче підсилювачами й примножувачами стереотипів масової культури, які формують стереотипні потреби. Вони поширюють спокуси, перед якими важко встояти невикоріненій особистості [14]. Ці тези є особливо актуальними у контексті нашого дослідження.

Тому нам важливо збагнути наслідки глобалізації для полікультурного простору держави та життєдіяльності населення різних вікових категорій у сфері вільного часу. Ми переконуємось, що такі процеси безперечно приведуть до надзвичайно великих змін негативного характеру: зникнення культурної самобутності регіональних та локальних типів культури (в тому числі – дозвіллевої). Під її впливом формується уніфікований дозвіллевий стандарт (індустрія цивілізаційного дозвілля), що руйнує різноманіття його традиційних форм та культурних ідентичностей.

Тому активна робота щодо збереження та розвитку традицій нашого народу, і, зокрема, дозвіллевих, має певною мірою протистояти цим процесам. Це є важливим ще й тому, що культурна ідентичність, на думку О. Зерницької, є основою для суб'єктного статусу людини в суспільстві та реалізації її права на становлення себе як суб'єкта культуротворення [5].

Усвідомлення культурної самобутності, національної спадщини, історичних коренів і творчого потенціалу суспільства є рушійною силою розвитку держави та виховання підростаючого покоління. Культурна самобутність не лише розширює можливості для всебічного розвитку особистості, але й спонукає її черпати сили у своєму минулому, засвоювати елементи культури, які сумісні з їхнім етнічним та національним характером, і цим самим творити себе.

Цей процес активно відбувається у сфері дозвілля. У дитячому – за допомогою дитячого фольклору (як мови побутування світу дитинства, що займає вагомe місце в дозвіллевому репертуарі дітей молодшого шкільного віку), який дозволяє врахувати соціальні, культурні, психологічні та географічні фактори, налагодити процес життєдіяльності молодших школярів на основі духовної спадщини етносу, забезпечити механізм збереження та розвитку святково-обрядових, художніх, дозвіллевих та ігрових традицій, допомагає всебічно розкрити та оптимізувати світ життєдіяльності дітей, тяжіючи до середовищних підходів – "діти-середовище», вирішити, як підкреслює Е.Бреєва, системний підхід до соціальних проблем дитинства в сучасному суспільстві [4].

Оптимальним шляхом вирішення проблеми функціонування дитячого фольклорно-ігрового дозвілля під впливом глобалізаційних процесів є успадкування його традиційних форм (розваг, забав, комуніка-

тивних форм) та їх модифікація до умов сьогодення (І. Бестужев-Лада) [2]. Ми розглядаємо три аспекти цього процесу: створення нових форм дозвілля, модернізація та репродукування традиційних в сучасних умовах. Такими є ігрові програми, ранки, гостини, тематичні дитячі свята, дні, конкурси, фестивалі, фольклорні ярмарки, ревію, презентації, інсценізації, журнали, шоу-програми тощо [12, С. 92 – 94].

Це художньо-педагогічні дійства видовищно-ігрового характеру, які засновані на ігровій дії, відзначає Л. Івлева [6]. Вони характеризуються такими рисами: креативністю, поліфункціональністю, процесуальністю, варіативністю, комплексністю, аксіологічністю, локальністю, модальністю, оптимальністю, традиційністю і забезпечують інтеграцію пізнавальної, творчо-розвиваючої, ціннісно-орієнтаційної, розважально-ігрової діяльності, сприяють засвоєнню молодшими школярами різних жанрів фольклору і святково-обрядових традицій, освоєнню ними навичок відтворення фольклорного матеріалу в дозвіллі та розширенню дозвілльового репертуару.

Дитяче фольклорно-ігрове дозвілля може функціонувати на рівні педагогічної організації та самоорганізації, що сприяє передачі фольклору дітям різними шляхами: від дітей до дітей (кофігуративний) та від дорослих до дітей (постфігуративний) [8, С. 322]. Його з успіхом можна використовувати в умовах навчальних, позашкільних та культурно-дозвілльових закладів, майданів, природного середовища, у дворах. Організація колективної фольклорно-ігрової дозвілльової діяльності будується на засадах співтворчості, коли дитина одночасно виступає генератором ідей, організатором, режисером, глядачем, критиком, виконавцем, підкреслює М. Мухлінін [9].

Розробка і реалізація фольклорно-ігрових форм дитячого дозвілля має здійснюватись на основі технології проектування поліфункціональних соціально-культурних програм (В. Кірсанов) [7, С. 32] та законів природної драматургії і режисури дитячого фольклору (темпоритм, пластичність, змістова динаміка, драматургічна побудова, вписаність у природне середовище та ін.) .

Соціально-педагогічними умовами функціонування дитячого фольклорно-ігрового дозвілля під впливом сучасних глобалізаційних процесів є: створення фольклорно-ігрового середовища з метою забезпечення природних механізмів передачі дитячого фольклору; орієнтація педагогів дозвілля на використання дитячого фольклору в організації дозвілля молодших школярів; добровільний вибір молодшими школярами видів фольклорно-ігрового дозвілля, його відповідність їх інтересам і потребам; творчий характер та пріоритетність

ігрової діяльності, інтеграція педагогічної організації та самоорганізації в дитячому дозвіллі; забезпечення поліфункціональності ролей, виконуваних дитиною, координація діяльності позашкільних закладів у сфері управління виховним процесом в умовах дозвілля; підвищення компетентності педагогів-організаторів в питаннях дитячого фольклору і методики його використання в організації культурно-дозвіллевої діяльності.

Отже, дитяче фольклорно-ігрове дозвілля є оптимальна рекреаційна система для молодших школярів, яка забезпечує пізнання історико-культурної спадщини країни, національне виховання, розвиток творчих здібностей, фізичний розвиток, потребу у розвагах та спілкуванні, формування суб'єкта соціально-культурного процесу.

Література:

1. С. Айвазян Мир детства и традиционная культура. – М.: ГЦРФ, 1995.
2. Бек У. Что такое глобализация? – М.: ИНФРА-М, 2001.
3. Бестужев-Лада И. В. Прогнозное обеспечение социальных нововведений. – М.: Наука, 1993. – 172 с.
4. Бреева Е. Б. Дети в современном обществе. – М.: Эдиториал, 1999.
5. Зерницька О. Культурна ідентичність і глобальна культура в добу глобалізації // Політика і час: суспільно-політичний журнал. – 2003. – № 11.
6. Ивлева Л. М. Зрелищно-игровые формы народной культуры. – Л.: Искусство, 1990.
7. Кірсанов В. В. Концептуальные подходы к исследованию педагогических и рекреационных технологий в социально-культурной сфере // Педагогічні та рекреаційні технології в сучасній індустрії дозвілля: матеріали міжн. наук.-практ. конф. (4. 06. 2004 р.). – К.: КНУКіМ, 2004. – Ч. I.
8. Мид М. Культура и мир детства. Избр. произв. (Пер. с англ. Ю. Асеева) – М.: Наука, 1988.
9. Мухлынин М. Игровой фольклор и детский досуг. – М.: ВНИЦНТКПР, 1987.
10. Осорина М.В. Современный детский фольклор как предмет междисциплинарных исследований // Сов. этнография. – 1983. – №3.
11. Пахомов Ю. Взгляд на трансформации в Украине с позиции глобализации // Стратегія економічного розвитку України. – К.: КНЕУ, 2002. – Вип. 1.
12. Черніговець Т. І. Формування дозвіллевої культури молодших школярів засобами дитячого фольклору (на матеріалі Західного Полісся України) / Дис. канд. пед. наук. – 13. 00. 06. – К.: КНУКіМ, 2002.
13. Шевердін К.М. Дегуманізуючі аспекти сучасної культури... / <http://www.myslenedrevo.com.ua>
14. Waters M. Globalization. – London-New York, 1995.